

1942, jún 27. List vedúcemu predstaviteľovi záchranej organizácie Relico A. Silberscheinovi s prvými informáciami o tragickom osude deportovaných slovenských židoch. Žiada o pomoc deportovaným.

Vefavážený pán doktor!¹⁴

Konečne mám možnosť napísať Vám. Môžete si predstaviť, ako ťažké pre mňa bolo, keď som v tejto pre nás tak tvrdej dobe nemohla využiť Vašu ochotu pomôcť; o to viac, že každý deň si vyžadoval zvýšenú pomoc. Z dôvodov, ktoré Vám snád raz budem môcť oznámiť osobne, nemohla som s Vami a ostatnými priateľmi spolupracovať a ani dosiaľ nemám oficiálne povolenie; predsa len sa však možno domnievať, že tomu tak čoskoro bude, najmä ak môj dnešný list vybavíte kladne, čo by mohla byť základňa aj pre oficiálnu spoluprácu.

Od 25.3. t.r.¹⁵ opustilo krajinu 60 Alafim; ¹⁶ boli usídlení čiastočne v Generálnom gubernáte ¹⁷ a čiastočne v Ríši. ¹⁸ Usídlení sa delia na dve časti:

¹⁴ Artur (Arthur, Abraham) Silberschein, zakladateľ a vedúci predstaviteľ záchranej organizácie Relico (Committee for Relief of War Stricken Jewish Population) so sídlom v Ženeve. Pochádzal z Poľska a po 21. sionistickom kongrese v roku 1939 sa usadil vo Švajčiarsku. Organizoval pomoc židovským občanom v podobe zásielok potravín, liekov a financií. Udržiaval kontakty so židovskými centrami. Prostredníctvom G. Fleischmannovej nadviazal spojenie s Ústredňou židov, resp. s Pracovnou skupinou.

¹⁵ Deportácie sa začali z Popradu 25. marca 1942 krátko po 20. hodine, keď bolo do koncentračného tábora v Osvienčime deportovaných 1000 mladých žien a dievčat. Deportácie mali v úradnej korešpondencii označenie Akcia David. Jednotlivé transporty boli označené písmenami Da a príslušným číslom. Prvé ženské transporty mali značku Da 66, Da 68, Da 71 a Da 72. Prvé mužské transporty boli označené ako Da 67, Da 69 a Da 70. Dve hodiny pred príchodom prvého ženského transportu zo Slovenska (do tábora ich prišlo 999, jedna cestou zomrela) prišiel do Osvienčimu prvý ženský transport s 999 ženami z Ravensbrücku. In: Czech, D.: Kalendarium der Ereignisse im Konzentrationslager Auschwitz-Birkenau 1939-1945. Reinbeck bei Hamburg 1989, s. 189 a n.

¹⁶ Alafim – tisíc, (... opustilo krajinu 60 000 židov). V pevej vlnе deportácií od marca do októbra 1942 bolo v 57 transportoch deportovaných 57 752 židov. In: SNA, fond NS, Tn Iud 17/46 Anton Vašek. Správa o akcii David, mikrofilm 1011. Podľa Himmlerovho inšpektora pre štatistiku R. Korherru bolo zo Slovenska deportovaných 56 691 židov. In: Korherr, R.: Die Endlösung der Judenfrage, Statistischer Bericht (Geheime Reichsache). Bundesarchiv Berlin, NS 19/1570, ako aj NG-45193.

¹⁷ Vopred určeným teritóriom, kde sa malo uskutočňovať konečné riešenie židovskej otázky, resp. likvidovanie židov v masovom meradle, sa stalo okupované Poľsko. Od júla 1940, keď bolo premenované na Generálny gubernát, bolo rozdelené na štyri dištrikty: Krakov, Varšava, Lublín a Radom s asi 12 mil. obyvateľov. V auguste 1941 boli tieto dištrikty doplnené o Galiciu s ďalšími 5 mil. obyvateľov. Krajina bola pod správou Nemecka na čele s Hansom Frankom. Jeho protizidovskú politiku charakterizuje vyhlásenie: Židia sú pre nás mimoriadne škodlivými žrčmi. V Generálnom gubernáte ich máme asi 2,5 milióna, avšak spolu s ich židovskými príbuznými je ich asi 3,5 milióna. Nemôžeme ich postrieľať a ani otráviť, urobíme však také opatrenia, ktoré povedú k úspechu vyhubenia, a to v súvislosti s opatreniami, ktoré sa pripravujú v ríši.¹⁸

¹⁸ Ani jeden židovský občan nebol zo Slovenska deportovaný do Ríše.

a/ Práceschopní muži a ženy sú zaraďovaní do pracovných stredísk¹⁹ a práve o týchto skupinách niet nijakej správy. Iba mimopoštové správy hovoria, že týchto mužov a ženy zaraďujú podľa ich kvalifikácie do ťažkej pracovnej služby.

b/ Skupiny rodín, teda kategória, ktorá pre prácu neprichádza do úvahy, sú usídľované prevažne v Generálnom gubernáte, v okrese Lublin. Poštové spojenie s touto skupinou je o niečo pružnejšie, ale ak uvážime, že zo 60 Alafim máme adresy iba dvoch Alafim, môžete si predstaviť, ako nekonečne ťažké je pomáhať im individuálne.

Zo všetkých správ, ktoré dostávame, vyplýva jednoznačne obraz, že situácia väzňov je veľmi tragická. Máme informácie, že sa zaznamenáva nepomerne vysoký počet úmrtí, čo je predovšetkým dôsledkom absolútnej podvýživy. K tomu prispieva ešte okolnosť, že väzni sú masovo umiestňovaní v malých dedinách a preto nedostatočná hygiena už vopred vytvára základ pre všetky ochorenia. Jedným z najťažších problémov je oblečenie, nakoľko všetky informácie jednoznačne vypovedajú, že tí ľudia majú iba to, čo majú na sebe. Ďalšou katastrofálnou okolnosťou je nedostatok liekov, ako aj lekárov a tak je pochopiteľná nepomerne vysoká úmrtnosť. Do posledných transportov, do ktorých boli príbratí aj starci a chorí, t. j. všetky starobince²⁰, teda deportovaní museli byť aj transportu neschopní ľudia zo špitálov. Hoci to znie tragicky, že títo nešťastníci nedôjdu do svojho konečného cieľa, mali by sme predsa len dúfať, že sa to podarí. Najstrašnejší na celej veci je osud detí, ktoré kvôli úplnej podvýžive a všetkým spomenutým okolnostiam sú odsúdené na vykynoženie.

Súčasná situácia vyzerá takto:

Podľa pôvodnej dohody²¹ medzi našou vrchnosťou a Nemcami malo byť vysídlených 60 Alafim. Až na dvoch vedúcich mužov našej vrchnosti²², ktorí žiadajú akciu stopercentne uskutočniť, bola by ochota ju zastaviť, nakoľko štátny záujem vyžaduje, aby určité kategórie v krajine zostali²³; avšak dvaja najvyšší a rozhodujúci muži si aj naďalej želajú úplné splnenie celého programu, t. j. vysídlenie všetkých židov. Nemecká strana vyvíja neprestajne nátlak a

¹⁹ Židia boli deportovaní do táborov v okolí Lublinu (39 006 osôb) a do Osvienčimu (18 746 osôb), kde boli nasadení na ťažké fyzické práce. In: SNA, fond NS Tn Gad 17/46, Anton Vasek, mikrofilm 1011.

²⁰ Starobince (Obel David – Sianoč Dávidov) sa nachádzal v Novom meste nad Váhom.

²¹ Ide o dohodu medzi nemeckým vyslancom na Slovensku H. E. Ludinom a predsedom slovenskej vlády V. Tukom z 2. decembra 1941. Na základe bilaterálnych rokovaní o vysídlení slovenských židov sa nemecká strana opýtala, či si Slovensko praje, aby jeho židia boli z Nemecka na Slovensko vyšupovaní, alebo sa majú s nemeckými židmi evakuovať na východných ter. slovenská vláda odpovedala, že súhlasí s tým, aby slovenskí židia boli s ostatnými vyšupovaní na východ, ale vyhradzuje si rozhodovať o oprávnených majetkových nárokoch týchto židov na ich majetok. In: SNA Bratislava, fond MZV, kartón 594, bez čísla, ako aj kartón 183, 80.254/42.

²² Ide o predsedu slovenskej vlády V. Tuku a ministra vnútra A. Macha.

²³ Ide o hospodársky dôležitých židov, ako aj tých, ktorí vlastnili rozličné výnimky. Pozri: Nižňanský, E.: Deportácie židov zo Slovenska v roku 1942 a prijatie ústavného zákona č. 68/1942 z mája 1942 o „vysídľovaní židov“. In: Studia historica Nitrensia X/2002, s. 85-151. V štúdiu je uvarený aj prehľad jednotlivých transportov zo Slovenska.

želá si stopercentné splnenie programu²⁴. Teraz v súvislosti s týmto problémom odcestoval do svojej vlasti nemecký Ezotgeber²⁵; my sme sa pokúsili o to, aby jeho správa vyznela v tom zmysle, že zvyšných 24 Alafim možno ešte zachrániť²⁶. Ezotgeber vzal so sebou štatistiku a aj memorandum²⁷; my sme naznačili prísľuby, o ktorých sa ešte zmienim, totiž, že v kladnom prípade sme mu zaviazaní. V súvislosti s našim prísľubom²⁸ bol ochotný spracovať svoju správu v našom zmysle subjektívne.

Akcia prebieha momentálne bez prerušenia ďalej, t. j. týždenne treba dať k dispozícii aspoň jeden Alef.²⁹ Dňom i nocou sa robia razie, aby našli schovaných ľudí a v posledných týždňoch prestala akákoľvek rodičovská ochrana, t. j. staršia generácia v najkratšom čase padne za obeť deportácii. Okrem toho odchádzajú v rámci rodinných transportov³⁰ tak ťarchavé ženy, ako aj dojatá a deti.

Ako vidíte z doterajšej správy, je nevyhnutne dôležité, aby sa pomocné opatrenia rozbehli v dvoch formách:

- a) Tuzemská pomoc
- b) Pomoc deportovaným

²⁴ Nemecký vyslanec na Slovensku H. E. Ludin sa 25.6.1942 na porade v prítomnosti V. Tuku vyjadril, že je za stopercentné riešenie židovskej otázky. In: SNA, fond Národný súd, Tn Iud 49/45 H. E. Ludin, kr. 22.

²⁵ Za nemeckého poradcu pre riešenie židovskej otázky na Slovensku A. Eichmann vymenoval Dietera Wislicenyho, ktorý pricestoval na Slovensko v septembri 1940. Pozri.: Hrauská, K.: Prípady Wisliceny. Nacistický pomodcovia na Slovensku a židovská otázka. Bratislava, 1999.

²⁶ S tvrdením o počte židov, ktorý ovláda Wisliceny, možno polemizovať. Pozri: SNA, fond Národný súd, 17/46 Anton Vašek, mikrofilm 1011, ako aj Kamenec, I.: Po stopách tragédie. Bratislava 1991, Lipscher, L.: Židia v slovenskom štáte 1939-1945. Bratislava 1992.

²⁷ V memorande, ktoré vzniklo po stretnutí V. Tuku s H. E. Ludinom (pozri pozn. 21) sa slovenská strana zaviazala, že za každého deportovaného žida zaplatí ako tzv. vysídľovací poplatok 500 RM. Štatistiku vypracovalo Oddelenie pre zväčšenie úlohy, ktorú v Ústrední židov viedol Ing. Karol Hochberg. Práve prostredníctvom neho dostával Wisliceny informácie o stave židovskej komunity na Slovensku. Pracovná skupina ho poverila, aby nadviazal kontakt s nemeckým poradcom a navrhol mu spôsob spolupráce v rámci záchrannej práce. Pozri: Hrauská, K.: c.d.

²⁸ Pracovná skupina sa s Wislicenym dohodla, že ak sa peční o zastavenie deportácii slovenských židov, dostane finančný odmenu.

²⁹ Aspoň jeden transport.

³⁰ Dňa 10. apríla 1942 rokoval v Bratislave R. Heydrich s V. Tukom o deportovaní celých rodín. In: Tragédia slovenských židov. Fotografie a dokumenty. Bratislava 1949. Bez číslovania. Prvý rodinný transport zo Slovenska pod označením Da 74 s 1040 osobami bol vypravený z Trnavy 11. apríla 1942 s cieľovou stanicou distrikt Lublin. Asi 140 mužov bolo 13. apríla 1942 v tábore selektovaných, ostatní boli presunutí do Lubartova, odtiaľ do geta Kamionka, kde boli zavraždení. Prvý rodinný transport zo Slovenska prišiel do Osvienčimu 29. apríla 1942. Z 1054 deportovaných židov bolo zaregistrovaných 423 mužov a 300 žien. Nezaregistrovaných bolo 331 osôb, prevažne starých žien a detí. Títo boli na nasledujúci deň splynovaní. In: Bundesarchiv Potsdam, Mikrofilm 72 186, Pozri aj: Czech, D.: c.d., s. 204 a n. V deň odchodu prvého rodinného transportu pápež Pius XII. vyjadril svoje rozptrenie nad deportáciami a slovenského vyslanca vo Vatikáne K. Sidora požiadal, aby jeho pohoršenie tlmočil slovenskej vláde. Pozri: Vatikán a Slovenská republika (1939-1945). Dokumenty. Bratislava 1992, dok. 64, s. 100-101.

a) Tuzemská pomoc

Musíte uvážiť danú situáciu, v ktorej sa nachádzame; ovzdušie, v ktorom žijeme, ako aj to, že práve preto je možné – ak dostaneme zahraničnú pomoc – zachrániť zvyšok tu žijúcich židov. Jestvuje slabá nádej, že ak štát dostane voľné devízy, mohli by sme ako kompenzáciu zachrániť ľudí od deportácie. Nedávno Vás navštívili dvaja páni, ktorí Vám odovzdali list od Dr. Bohrera. Pri tejto príležitosti by som najprv chcela konštatovať, že Dr. Bohrer nie je oprávnený hovoriť ani v mene ústredne³¹, ani v mene Klalu³²; je dôležité, aby ste mali jasno v tom, že on nijako nemôže byť považovaný za nášho dôverníka. Oba spomenutí páni informovali tunajšie kompetentné osobnosti, že zahraničná pomoc je v zásade k dispozícii, no z Vašej strany sa v tomto ohľade neočakávajú nijaké pokyny. Ďakujem Vám za prejavenu dôveru, môžete si byť istý, že sa pri vedomí svojej veľkej zodpovednosti pousilujem túto dôveru si plne zaslúžiť.

Poradila som sa s najužším kruhom našich priateľov³³; dospeli sme k presvedčeniu, že vzhľadom na to, že tak Národná banka,³⁴ ako aj ministerstvo hospodárstva majú neobyčajný záujem na zahraničnej pomoci vo voľných devízach, čím by sa vytvorila základná podmienka na rokovania o tomto pre nás životne dôležitom probléme. Prosím Vás preto čo najnaliehavejšie, aby ste prijali tento návrh:

Charitatívne židovské pomocné organizácie v zahraničí sú pripravené poskytnúť určitú sumu vo forme voľných devíz a to za predpokladu, že dostaneme protihodnotu v normálnom kurze³⁵, avšak s podmienkou, že tieto koruny neprídu na uzavreté konto, ale budú voľne k dispozícii ústredni, aby vďaka tomuto obnosu zaradila práceschopných mužov a ženy do produktívnej práce v táboroch.³⁶ Dva takéto tábory v súčasnosti jestvujú, ale iba pre malú skupinu ľudí, ktorí vykonávajú rozličné práce, sú to živnostníci, ktorí dávajú svoje služby k dispozícii štátu a týmto spôsobom prinajmenšom nateraz nachádzajú ochranu. Tieto

³¹ V mene Ústredie židov.

³² V mene Židovskej komunity, resp. židovskej náboženskej obce.

³³ Ide o ostatných členov Pracovnej skupiny. Okrem G. Fleischmannovej boli jej členmi rabin Michael Dov Weissmandel, Andrej Streiner, rabin Armin Frieder, Tibor Kováč, Oskar Neumann, Viliam Winterstein, Viliam Fürt a Ernest Abeles.

³⁴ Správne má byť: Slovenskú národnú banku.

³⁵ Reálny kurz dolára sa v rokoch 1939-1944 pohyboval v rozmedzí 29 – 30 Kčs.

³⁶ Na Slovensku boli tri pracovné tábory – v Sereďi, Novákoch a vo Vyhniach a takisto aj židovské pracovné strediská. Na rozdiel od židovských pracovných táborov s výrobnými podnikmi rôznych druhov, pracovné strediská boli uzavreté a izolované pracovné skupiny menších útvarov, pridružené k rôznym hospodárskym podnikom. Na túto tému pozri: Kamenec, I.: Vznik a vývoj židovských pracovných táborov a stredísk na Slovensku v rokoch 1942-1944. In: Nové obzory, 1966, č.8, s. 15-37., Baka, I.: Židovský pracovný tábor v Novákoch 1941-1944. Bratislava 2001, 113 s.

pracovné tábory by sa mohli rozšíriť, alebo by sa mohli vytvoriť im podobné; takto možno zachrániť pred deportáciou väčší počet práceschopných mužov a žien a ich rodiny.

Vydržiavanie táborov je kryté iba sčasti, a preto by sa mal pre nich zabezpečiť pevný podiel, nakoľko terajšie príjmy nezabezpečia životné minimum.

Okrem toho tu všeobecne jestvuje absolútny nedostatok pracovných síl, čo štát prinútilo k tomu, aby našich ľudí zaďefoval na železničné a stavebné práce, aj keď len v malom počte. Pri posledných vysídľovacích akciách došlo však aj k prehmatom a títo robotníci boli zo svojich pracovných miest alebo z domovov zaradení do transportov. Niektoré ministerstvá, do kompetencie ktorých tieto prípady patria, s týmito opatreniami nesúhlasili, avšak pôsobil tu tlak - z jednej strany Nemcov, z druhej strany dvoch vedúcich osobností našej vrchnosti, tých činiteľov, ktorí presadzovali svoju vôľu. Napriek tejto okolnosti je plne oprávnené naše presvedčenie, že ak môžeme rátať s Vašou pomocou, bude možné ponechať väčší počet ľudí v krajine; pomocné organizácie musia použiť približne takúto formuláciu:

„Charitatívne pomocné židovské organizácie v zahraničí sú pripravené poskytnúť pre mužov a ženy zaradených s ich rodinnými príslušníkmi do pracovného procesu a tiež za vydržiavanie židovskej nemocnice alebo starobinca na osobu obnos vo forme voľných devíz; tieto devízy obdrží Národná banka, ktorá je povinná ústrední vyplatiť protihodnotu v slovenských korunách; s týmito peniazmi majú byť vykonané horeuvedené pomocné opatrenia. Výslovne treba zdôrazniť, že tieto peniaze nesmú prísť na uzavreté konto, ale sú k voľnej dispozícii. Zúčtovanie medzi zahraničnými organizáciami a Národnou bankou sa vykoná raz mesačne, po Vašom konštatovaní, že dohoda tu bola dodržaná.“

Vzhľadom na to, že pracujeme pod neprestajným tlakom, prosím, láskavo, uvážte, či by sa do tejto práce nemohol zapojiť Medzinárodný Červený kríž. Pre Vašu informáciu Vám oznamujem súčasnú štatistiku Židov v našej krajine:

Podľa posledného sčítania obyvateľstva (február 1942) ³⁷	
žilo v krajine.....	88 000 Židov
dnes vysídlených.....	60 000
ilegálne ušli.....	4 000
	- 64 000 -,-
	24 000 Židov
podľa ústavného zákona z mája 1942 ³⁸	

³⁷ V tomto prípade nejde o sčítanie obyvateľstva, ale o súpis židov, resp. ich zaďelenie do jednotlivých kategórií. Tieto súpisy sa použili v záverečnej fáze priprav deportácií.

³⁸ Ide o ústavný zákon o vysťahovaní židov 68/42 SLZ z 15. mája 1942

sú pred 14.3.1939 pokrstení, ako aj
 v zmiešaných manželstvách žijúci Židia
 v súčasnosti chránení pred deportáciou.....-6 000
 18 000

Momentálne sú ešte chránení ako lekári,
 lekárnici, inžinieri a kategória pre hospodárstvo
 dôležitých Židov.....-8 000
 10 000 Židov

by teda v najbližšom čase prichádzalo do úvahy ako materiál na deportáciu.

Preto považujem za dôležité, aby sme sa zamerali na ochranu jednotlivcej osoby, pretože sa to javí ako väčšia záruka bezpečnosti. Samozrejme, je na Vás, ako vystihnúť lepšiu formuláciu, prejavit' porozumenie pre prosbu, ktorá je pre nás životne dôležitá; potom jednoducho, t. j. cez doručiteľa tohto listu zaslať Vaše rozhodnutie. Zdôrazňujem, že by pre nás nemalo zmysel rokovať teraz na širšej baze, nakoľko ináč sa celá pomoc javí ako neaktuálna. Iba okamžitá pomoc by ešte mohla zachrániť ľudské životy.

b) Pomoc deportovaným a eventuálne zastavenie deportácií

Prosím Vás, aby ste prijali nasledovný návrh. Úvodom musím poznamenať, že sa mi k tomuto návrhu podarilo len ťažko prebojovať. No vzhľadom na tunajšiu strašnú núdzu a na katastrofálnu záhubu našich priateľov v Poľsku som sa musela odhodlať a poprosiť Vás, aby ste nám láskavo pomáhali aj iným spôsobom. V dobe, v akej žijeme, treba aj vybočiť z normy, a to čo by v normálnych časoch vyvolalo v človeku morálne pochybnosti, treba dnes napriek všetkým zábranám a vnútornému odporu akceptovať. Veľká tragika dnešnej doby spočíva aj v tom, že naši nepriatelia nás nútia, aby sme išli cestami, ktoré sú v rozpore s našim najlepším presvedčením.³⁰ Okrem pomoci, ktorú chcete poskytnúť legálne cez Národnú banku, mali by sme disponovať aj prostriedkami vo voľných devízach, aby sme zabezpečili zvýšenú pomoc tak v samotnom tuzemsku, ako aj už deportovaným.

V neutrálnej cudzine by sme mali mať deponovanú primeranú sumu, z ktorej by sme vždy odčerpali a to tak, že dostaneme k dispozícii protihodnotu v slovenských korunách; tieto prostriedky majú byť použité na jednej strane na zastavenie deportácií (ide teda o nevyúčtovateľné výdavky), na druhej strane na zvýšenú pomoc deportovaným. Navyše, ako sa nevyhnutne ukáže, že eventuálne sa z tejto banky v neutrálnej cudzine zabezpečia obnosy

³⁰ Myslí sa tým korupcia, podplácanie.

pre také osoby, ktoré ako Schlichim⁴⁰ môžu ... [nečitateľný text]... zameniť tieto devízy za zloté.

Pre Vašu informáciu Vám predkladáme nasledovný prehľad:

Pri prevode do slovensko-nemeckého clearing, pričom podľa platných predpisov sa nesmie prekročiť suma Ks 500,- adresát obdrží..... Zloty 86,-

Prostredníctvom kuriéra za Ks 500,- (nakoľko sa prideľujú tejto sume zodpovedajúce hodnoty) dotýčný obdrží.....Zloty 350 - 400,-

V prípade, že Schlichim môžu rátať so švajčiarskymi frankmi, dostal by deportovaný za Ks 500,-.....Zloty 700,-

t. j. poskytnutá pomoc by sa podstatne zvýšila.

Pre ďalšiu informáciu oznamujem približne ceny potravín:

1kg chleba.....	Zl 12,-
1kg zemiakov.....	Zl 3,50,-
1kg cukru.....	Zl 45,-
1kg masla.....	Zl 75,-
1kg kakaa.....	Zl 400,-

Ťažko pracujúci dostávajú za svoju prácu Zl 3,- za deň, zatiaľ čo rodinné skupiny, vrátane starých, chorých, chudobných a detí, ktorí sú usídlení v Generálnom gubernáte, žijú iba z obnosov od svojich príbuzných a priateľov, lebo Židovské rady⁴¹ sú zrejme samy v ťažkej hmotnej núdzi.

Pokiaľ ide o ceny šatstva, môžem Vám oznámiť nasledovné:

pánsky oblek.....	Zl 800,- až 1 000,-
pánska košeľa.....	Zl 80,- až 100,-
1 pár ponožiek.....	Zl 20,- až 30,-

Tomu zodpovedajú ceny ostatných súčastí oblečenia.

Z toho je jasné, že predmety na ošatenie sú najlepšou menou, čo už nám napokon svojím listom oznámila aj Židovská rada sociálnej svojpomoci v Krakove.

Podľa našich spoľahlivých informácií za peniaze tam možno dostať všetko, ale na to potrebujete zodpovedajúce prostriedky; zabezpečiť si vzhľadom na vysoké ceny životné

⁴⁰ Kuriéri, poslovia. Ti tvoria veľmi dôležité spojky v záchranných akciách. Pochádzali predovšetkým zo Švajčiarska, čo však nebolo pravidlom. V niektorých prípadoch to boli pracovníci vyslanectiev, ktorí mali diplomatickú imunitu - tí pôsobili ako spojky i ako špióni, ktorí navštevovali rôzne miesta a prenášali správy, korešpondenciu, ale aj peniaze. Pošta do Švajčiarska snerovala aj cez iné kanále - prostredníctvom ortodoxných židov. Napríklad tzv. skupina Sternovcov mala veľmi silné kontakty s diplomatmi.

⁴¹ Židovské rady pôsobili v každom gete a koncentračnom tábore. Boli to táborové samosprávy.

minimum...[nečitateľný text]... Ak by neboli poskytnuté prostriedky, museli by sme rátať s tým, že naši ľudia budú doslova vyhladovaní. Z našich najnovších informácií vychádza katastrofálny obraz: prepukli skutočné hladové epidémie a objavuje sa masové umieranie.

Je pochopiteľné, že sa výbor pre pomoc nemôžu takouto činnosťou zaoberať. Preto navrhujem, aby... [nečitateľný text]... zodpovedajúcu sumu dať k dispozícii jednému z Vašich... [nečitateľný text]... a to v takej forme, aby...[nečitateľný text]... a pomoc deportovaným našej krajiny. Dispozície nech vybaví tieto...[nečitateľný text]... aby sa nezaťažovali tie organizácie.

Akokoľvek je dôležité dať našej Národnej banke k dispozícii devízy - z dôvodov, ktoré som už spomenula - je nevyhnutne potrebné pokračovať s Vašimi legálnymi pomocnými opatreniami aj pre ľudí deportovaných priamo do Poľska, lebo inakšie sa musíme obávať ťažkých následkov. Musíme si celkom presne uvedomovať, že účelom legálnych pomocných opatrení je uspokojiť oficiálne miesta, zatiaľ čo ilegálne poskytovaná pomoc má splňať vlastný účel, totiž uchrániť našich ľudí od úplného zničenia, pretože z doterajšieho výkladu je zrejmé, že s rovnakými prostriedkami možno poskytnúť viacnásobnú pomoc.

Všeobecné pomocné akcie pre deportovaných

Legálne pomocné opatrenia by sa dali uskutočniť takto: Pokiaľ ide o vysídlených v Generálnom gubernáte, mali by sa urobiť tieto akcie:

- a) zásielky šatstva
- b) lieky
- c) dary z lásky, resp. zásielky potravín
- d) subvencie jednotlivým Židovským radám.

Zásielky šatstva: Z predtým spomenutých dôvodov vraciam sa až dnes k Vášmu listu zo 6. júna, z ktorého som videla, že pri svojej neprestajne preukazovanej ochote pomáhať myslíte ste už konkrétne na to, ako uskutočniť pre našich deportovaných ošacovacia akciu.

Žiaľ, nie som v stave vyhovieť Vášmu želaniu, aby som Vám poslala presnú predpokladanú štruktúru odevov, resp. bielizne a topánok. Pretože ide o 60 000 ľudí všetkých vekových skupín a oboch pohlaví, aj vy sami viete, že sú potrebné zásielky každého druhu. Dôležité je, aby ste tak ako pri všetkých predpokladaných akciách bezpodmienečne zapojili Medzinárodný Červený kríž.

K tomu sme od Židovskej sociálnej svojpomoci dostali túto správu:

„Všetky vagónové zásielky treba ako dary z lásky adresovať Splnomocnencovi Nemeckého Červeného kríža pri Generálnom guvernérovi, Krakov, Seebenwirthgasse č.2, pričom je plne zaručené, že zásielky budú distribuované v súlade so želaním darcov.

Zároveň Vám oznamujeme, že na území Generálneho gubernátu je pre všetku sociálnu pomoc a starostlivosť o židovské obyvateľstvo príslušná naša organizácia. Vo všetkých obciach, kam vysídlenec prichádzajú, máme zastupiteľstvá, ktoré sú s nami v stálom styku, v súrnych prípadoch v telegrafickom alebo v telefonickej spojení... naše výbory a delegatúry pre prvú pomoc dali telegraficky určité obnosy k dispozícii... [nečitateľný text]... nie sú však v stave z našich celkom skromných prostriedkov vysídlených ľudí podporovať. Prosíme Vás, aby ste sa u príslušných úradov postarali o vybavenie povolenia previesť na nás väčšie peňažné obnosy pre pomoc vysídleným. Ak by pritom mohol pomôcť príhovor nášho dozorujúceho úradu, t. j. vlády Generálneho gubernátu, hlavného oddelenia vnútornej správy, odd. Obyvateľstvo a starostlivosť, mohli by sme zariadiť potrebné.“

Vzhľadom na to, že zásadne nie je dovolené zo Slovenska posilať väčšie peňažné zásielky, iba maximálne Ks 500,- na osobu, je odtiaľto vylúčená akákoľvek možnosť podpory. To isté sa vzťahuje na akciu s oblečením, na zásielky liekov, ako aj potravín.

Prosíme Vás preto, aby ste všetky pomocné akcie, ktoré plánujete, uskutočňovali v dohode so Židovskou sociálnou svojpomocou, Krakov, poštový priečnik 211 a sprostredkovaním Medzinárodného Červeného kríža a aby ste nás o výsledkoch Vašich snáh informovali.

Prikladáme zoznam do úvahy prichádzajúcich dôležitých liekov; ak by ste mohli u vás, alebo cez inú spriateľnú krajinu zariadiť ich zaslanie, bol by to životne dôležitý skutok. Vzhľadom na to, že sa v oblastiach deportácií častokrát vyskytuje škvrmitý týfus, mimoriadne dôležité by bolo nejaké sérum, ako aj výživné prostriedky a vitamíny pre deti. Pokiaľ ide o balíčkové zásielky z lásky, prosím, dbajte na to, aby sa zasielalo kakao a iné vysoko hodnotné potraviny, pretože tieto, ako viete z predchádzajúcej správy, prichádzajú do úvahy aj ako mena.

Ešte by som Vás chcela upozorniť na veľmi dôležitú okolnosť, že totiž naši ľudia nekonečne trpia pod pláňou hmyzu. Prosím, myslíte pri Vašich zásielkach aj na toto.

Vefavážený pán doktor, som presvedčená o tom, že urobíte všetko, aby ste našim nešťastným sivercom priniesli úľavu v ich nevýslovnom utrpení. Už ste tak často dokázali svoju hlbokú ľudskosť a ochotu pomôcť, že som si istá, že prosba, ktorú Vám v mene desaťtisícov odovzdávam, sa u Vás stretne s porozumením. Prosím, porozprávajte sa aj o

tomto probléme s pánom Seli Mayerom⁴², ktorý je predsa ako zástupca Jointu rovnako zainteresovaný na našich starostiach. Ešte raz opakujem svoju prosbu, aby ste mi poslali svoje rozhodnutie po doručiteľovi tohto listu. Bol mi odporúčaný ako absolútne seriózny a v každom ohľade ako úctyhodný pán, ktorému môžete bezvýhradne dôverovať.

Aby naša budúca spolupráca bola pružnejšia, dovoľujem si Vám poslať kód, aby sme sa mohli telegraficky, telefonicky, ale aj listami vyjadrovať zrozumiteľne.

Asi pred tromi týždňami som mala príležitosť zoznámiť sa u jedného priateľa s Vaším krajanom, pánom Steinlom z Zürichu, s ktorým mal môj priateľ obchodné spojenie. Tohto pána Steinleho mi charakterizovali ako veľmi spoľahlivého a seriózneho pána a nakoľko som vtedy nevedela, či a kedy budem môcť s Vami nadviazať spojenie, dala som mu niekoľko ústnych informácií, ktoré Vám mal odovzdať. Vzhľadom na to, že sa odvtedy veľa zmenilo, sú tieto informácie čiastočne neaktuálne.

Vašu odpoveď, ktorú láskavo odovzdajte sprostredkovateľovi tohto listu, má byť adresovaná na meno

Ella Mann⁴³

Aj v budúcnosti budem menom Ella podpisovať odtiaľto posielané neoficiálne depeše a listy.

Naproti tomu Vaše odpovede majú smerovať na meno Gisi F. alebo Leo R.,⁴⁴ na ich súkromné adresy, ktoré predsa aj Nathan⁴⁵ pozná.

Súčasne Vám posielam niekoľko príloh, resp. odpisov niekoľkých listov, ktoré nám priniesli Schlichim. Prosím, dbajte na to, aby sa nedostali na verejnosť; rovnako aj obsah môjho listu treba považovať za dôverný. Prípadne tento list ihneď, len čo k nemu zaujmete stanovisko, zničte.⁴⁶

Doručovateľa tohto listu sa budú z vlastnej iniciatívy usilovať posilať odtiaľto zásielky darov z lásky a ja Vás prosím, aby ste – pokiaľ to dotýčených pánov zaujíma – tie

⁴² Správne má byť Saly Mayerom. Bol reprezentantom americkej záchranej organizácie Joint Distribution Committee (JDC, Joint) so sídlom v Berne. Pracovná skupina poverila Fleischmannovi, aby s ním nadviazala spojenie a prostredníctvom neho získavala finančné prostriedky na udržiavanie chodu pracovných táborov na Slovensku a na financovanie všetkých aktivít smerujúcich k prerušeniu, resp. zastaveniu deportácií. Fleischmannová ho v listoch oslovuje ako Sally alebo strýko Sally (Saly), Sali Mayer.

⁴³ Fleischmannová okrem tohto krycieho mena [Ella] používala ešte aj iné krycie mená: Erwin, Naomi, Ernest.

⁴⁴ Ide o Lea Rosenthala, od roku 1938 vedúceho Palestínskeho úradu v Bratislave, vedúceho sociálneho oddelenia Ústredne židov. V čase najväčších aktivít Pracovnej skupiny bol jej dôležitou spojkou a kuriérom. Nadviazal spojenie so záchrannou organizáciou Waada Hazala v Istanbuli, najmä s Chaimom Barlasom. V mnohých prípadoch prenášal listy so žiadosťou o pomoc, čím nahrádzal diplomatickú poštu. In: Yad Vashem, 03/3366.

⁴⁵ Nathan (Dvor) Schwalb, vedúci predstaviteľ záchranej organizácie Hechaluz so sídlom v Ženeve.

⁴⁶ Adresát, našťastie, Fleischmannovej prosbu neposlúchol. V opačnom prípade by sme nemali k dispozícii informácie, ktoré z listu vyplývajú.

adresy vydali. Samozrejme, neprichádza do úvahy vydanie úplného zoznamu, ale títo páni si vypíšu adresy, ktoré ich zaujímajú.

Veľavážený pán doktor, očakávajúc veľmi netrpezlivo Vašu odpoveď, zostávam so stálym želaním všetkého najlepšieho.

G,

P.S. Je dôležité, aby ste vedeli, že podľa informácií tunajšej úradovne Červeného kríža, mimo územia Generálneho gubernátu Červený kríž neexistuje. Súčasne sme dostali cez tunajšie banky informáciu, že peniaze, ktoré sme prostredníctvom Národnej banky až do sumy Ks 500,- poukázali súkromným osobám, momentálne nemôžu byť doručované na nemecké územie, teda mimo Generálneho gubernátu. Bližšie dôvody nepoznáme... [nečitateľný text] Vzhľadom na to, ... [nečitateľný text]... stadiaľ veľmi skromne... [nečitateľný text] ... a v posledných týždňoch už vôbec nie, takže vôbec netušíme, čo sa tam s našimi ľuďmi deje; ide hlavne o transporty ľudí vo veku od 16 do 45 rokov oboch pohlaví. Snáď Vy máte možnosť podať nám o osude týchto ľudí nejakú správu, pretože sú dôvody pre najväčšie obavy.

Prosím, odkážte moje najsrdečnejšie pozdravy pánu Salí Mayerovi; predpokladám, že sa dohodnete aj s pánom Dr. Schwarzom, Lisabon⁴⁷, a dôrazne prosím odovzdať mu aj moju naliehavú prosbu. Znovu opakujem svoju žiadosť – s obsahom mojej správy narábajte ako s dôverným, lebo ak by sa z neho niečo zverejnilo, mohlo by to pre nás mať ťažké následky.

Yad Vashem, Jeruzalem, M 20/93

⁴⁷Dr. Joseph J. Schwarz, vedúci predstaviteľ Jointu v Európe, pôsobil v Lisabone, odkiaľ organizoval zásielky potravín a iné formy záchrannej pomoci.